

А.О. Афанасьєв, кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Науково-дослідний центр гуманітарних
проблем Збройних Сил України

ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВАННЯ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ НА ВІЙСЬКОВИХ ТРАДИЦІЯХ

У статті обґрунтовуються методичні засади виховання особового складу Збройних Сил України на військових традиціях. Розглянуто дві групи суб'єктів виховання: на рівні українського суспільства та на рівні Збройних Сил України. Визначено алгоритм діяльності посадових осіб щодо виховання особового складу на військових традиціях. Виділено три етапи цієї діяльності та розкрито їх зміст. Наголошено на необхідності організації спеціальних занять із суб'єктами виховання щодо зазначеної проблематики.

Ключові слова: військово-патріотичне виховання, військові традиції, військовослужбовці, Збройні Сили України, особовий склад, виховання особового складу на військових традиціях.

Постановка проблеми. Складні умови сьогодення, коли наша держава стала об'єктом зовнішньої агресії, з особливою гостротою ставлять на порядок денний питання виховання особового складу на військових традиціях. Все більш нагально постає питання формування у військовослужбовців Збройних Сил (ЗС) України і громадян в цілому готовності до захисту своєї держави. Не секрет, що така готовність формується, зокрема, у процесі виховання особового складу на військових традиціях. Питання визначення основ організації виховання особового складу на військових традиціях можна вважати одним із найбільш актуальних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останній час в Україні та за її межами з'явилися нові дослідження з проблематики військово-патріотичного виховання. Найбільш ґрунтовними роботами, що розкривають проблему у військовому контексті, є монографії Б.З. Якимович (2012 р.) та В.І. Мірошніченко (2012 р.) [1; 2]. Серед інших робіт цікавими є монографія Г. П. Шевченко (2012 р.), навчально-методичний посібник Інституту проблем виховання НАПН України (2011 р.) [3; 4] та інші.

Неоднозначні методологічні підходи пропонують вітчизняні автори дисертаційних робіт. Зокрема В.І. Каюков і Ю.Г. Підборський, класифікуючи традиції українського народу, не виділяють серед них військові традиції.

Вищеназваній проблемі безпосередньо присвячені науково-дослідна робота "Військові традиції у Збройних Сил України" та відповідний посібник, підготовлені фахівцями Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України у 2013 р., праці інших військових науковців тощо. Зазначена проблематика розглядається також у низці історичних видань.

Формулювання цілей статті. Враховуючі недостатню розробленість наукової проблеми, у статті ставиться за мету визначення основ виховання особового складу ЗС України на військових традиціях, що допоможе педагогам в організації ефективної виховної роботи з підлеглими.

Виклад основного матеріалу. Виховання особового складу на військових традиціях має ґрунтуватися на відповідних нормативно-правових засадах, інноваційних досягненнях науки, а також враховувати сучасні вимоги щодо досягнення необхідного рівня вихованості військовослужбовців і бойової готовності ЗС України в цілому.

Основними нормативно-правовими актами, що стосуються виховання особового складу на військових традиціях, є: закони України “Про оборону України”, “Про Збройні Сили України”, Статути Збройних Сил України; Положення про Міністерство оборони України; Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України; Концепція військово-патріотичного виховання у Збройних Силах України; Концепція виховної роботи у Збройних Силах та інших військових формуваннях України; Концепція гуманітарного і соціального розвитку у Збройних Силах України; Концепція ідеологічної роботи у Збройних Силах України, Організаційно-методичні вказівки щодо реалізації державної гуманітарної та соціальної політики у Збройних Силах України на рік, Організаційно-методичні вказівки щодо організації роботи з особовим складом на рік та інші.

Суб’єкти виховання особового складу на військових традиціях представлені на двох рівнях: українського суспільства та ЗС України.

На рівні українського суспільства такими є державні та недержавні структури і установи. До державних структур і установ, які виступають суб’єктами виховання громадян України, належать:

органи державної влади і місцевого самоврядування, на які покладені завдання щодо розробки нормативно-правових засад, організаційного, фінансового та методичного забезпечення виховання громадян України, а також, у деяких випадках, організації та проведення виховних заходів;

державні організації, установи (шкільні та дошкільні заклади, вищі навчальні заклади, Товариство сприяння обороні України та ін.);

Національний військово-історичний музей України, інші музеї і місця бойової слави, меморіальні комплекси, виставки, заклади культури та мистецтва тощо.

Недержавними суб’єктами виховання є: сім’я; громадські неполітичні організації патріотичного спрямування (Ради (спілки) ветеранів війни та бойових дій, військово-технічні гуртки та об’єднання, українське козацтво тощо); спілки науковців і творчих працівників; військово-історичні клуби та ін.

Суб’єктами виховання у ЗС України є:

Міністерство оборони України, Генеральний штаб Збройних Сил України та інші органи військового управління, які визначають організацію виховання особового складу на всіх рівнях до військової частини (підрозділу) включно;

командири (начальники), офіцери структур по роботі з особовим складом та інші посадові особи, які мають підлеглих і відповідають за їх виховання;

вищі військові навчальні заклади, будинки офіцерів, військові музеї і кімнати бойової слави, бібліотеки, ансамблі пісні і танцю, військово-музичні центри, військові засоби масової інформації та ін.;

військові колективи та соціальне середовище загалом.

Об'єктами виховання на військових традиціях є:
військовослужбовці і члени їх сімей;
військові колективи (які одночасно виступають як суб'єктом, так і об'єктом виховання на військових традиціях);
населення України, зокрема молодь і діти як майбутні захисники Вітчизни.

Алгоритм діяльності посадових осіб щодо виховання особового складу ЗС України на військових традиціях викладено за загальноприйнятим підходом, коли здійснення того чи іншого напрямку діяльності планується із виділенням *трьох етапів*:

підготовчого (планування та організація виховання особового складу);
основного (проведення відповідних заходів);
заклучного (аналіз ступеня досягнення цілей, позитивних і негативних сторін виховного процесу, внесення необхідних змін і уточнень).

Звичайно, що такий поділ є, з одного боку, умовним (оскільки виховання особового складу, у тому числі на військових традиціях, здійснюється постійно, відповідно до принципу безперервності та спадкоємності виховних впливів), а з іншого – доцільним, бо дає змогу командирам (начальникам), іншим посадовим особам в умовах повсякденної діяльності військових частин (підрозділів) чіткіше уявляти побудову та основні етапи виховного процесу, якісніше планувати та проводити відповідні заходи.

Зрозуміло, що на сучасному етапі, коли велика кількість військових частин і підрозділів ЗС України залучена до проведення Антитерористичної операції, посадовим особам, особливо в умовах бойових дій, буде непросто організувати виховання особового складу на військових традиціях. У таких умовах пріоритет матимуть особистий приклад командирів, їх короткі бесіди з підлеглими з питань збереження бойових традицій та започаткування нових. Проте, мати необхідне уявлення про алгоритм цієї діяльності необхідно у будь-якому випадку.

Підготовчий етап починається з планування діяльності командирів (начальників), структур по роботі з особовим складом щодо виховання підлеглих на військових традиціях як складової загальної системи планування підготовки військ (сил). Конкретні заходи виховання особового складу на військових традиціях мають безпосередньо відобразитись:

у відповідних розділах планів роботи з особовим складом на навчальний рік та місяць у командуваннях видів ЗС, управліннях армійських корпусів, повітряних командуваннях, оперативних командуваннях, територіальному управлінні “Північ”, структурних підрозділах Генерального штабу Збройних Сил України (що мають у підпорядкуванні військові частини), Тилу, Озброєння, Головному управлінні оперативного забезпечення Збройних Сил, вищих військових навчальних закладах, навчальних центрах та їм рівних, Київському міському та обласних військових комісаріатах, бригадах, полках (окремих батальйонах) та їм рівних;

у відповідних розділах планів роботи з особовим складом на місяць у батальйонах (дивізіонах), ротах (батареях) та їм рівних;

у розкладах занять з особовим складом на тиждень у підрозділах при плануванні заходів культурно-виховної роботи у вечірній час;

у планах проведення передвихідних, вихідних та святкових днів.

Крім того, планування заходів з використанням військових традицій може визначатися документами, що регламентують взаємодію Міністерства оборони України з іншими міністерствами та відомствами, громадськими організаціями (Угода про співпрацю між громадською організацією Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Тараса Шевченка та Міністерством оборони України; План заходів щодо виконання у Збройних Силах України Національної програми відродження та розвитку Українського козацтва та ін.) у питаннях виховання.

Включення заходів виховання особового складу на військових традиціях до розділів “інформаційно-пропагандистська та військово-патріотична робота” (“інформаційно-пропагандистська, військово-патріотична та пошуково-меморіальна робота”) планів роботи з особовим складом на всіх рівнях військового управління дозволяє впорядкувати процес планування та запобігти проведенню розрізнених, безсистемних і неузгоджених заходів. Ці заходи складатимуть основу для здійснення відповідного планування у військових частинах і підрозділах на місяць. Крім того, наявність окремого розділу надає можливість тісно узгодити процес виховання особового складу на військових традиціях із:

завданнями національного, громадянського та патріотичного виховання громадян України в цілому і військовослужбовців ЗС зокрема;

державними і військовими святами;

виховними аспектами занять з бойової та воєнно-ідеологічної підготовки, інших видів повсякденної діяльності військ (сил);

педагогічними аспектами військових ритуалів і символів;

процесом самовдосконалення (самоосвіти, самовиховання) воїнів.

Також є доцільним:

введення у практику спеціальних занять із командирами щодо основ виховання особового складу на військових традиціях, що дасть змогу підняти рівень їх підготовленості до проведення виховних заходів;

створення умов для постійного самовдосконалення суб'єктів виховання, формування в них особистої готовності до проведення відповідних заходів, забезпечення їх методичною літературою;

чітке визначення у розкладі занять бюджету часу самостійної підготовки офіцерів щодо вивчення ними військових традицій та засад їх використання у вихованні підлеглих та ін.

До *підготовчого етапу* слід віднести такі складові:

1. Чітке визначення цілей і завдань виховання особового складу на військових традиціях і планування відповідних заходів на рік, зокрема:

продумане складання розділів “інформаційно-пропагандистська та військово-патріотична робота” (“інформаційно-пропагандистська, військово-патріотична та пошуково-меморіальної робота”) у планах роботи з особовим складом на рік на всіх рівнях із внесенням до них актуальних, найбільш дійових за змістом та формою проведення заходів;

врахування у процесі планування державних, військових і релігійних свят, ювілеїв, заходів бойової та воєнно-ідеологічної підготовки, виховних аспектів військово-соціального середовища, потенціалу військових ритуалів і символів;

роз'яснення офіцерам цілей і завдань виховання особового складу на військових традиціях, шляхів їх досягнення;

уточнення наміченого плану, оптимальне розміщення у ньому заходів і спеціальних занять з посадовими особами щодо вивчення основ виховання особового складу на військових традиціях з урахуванням часу, необхідного для підготовки до цих занять, підбору необхідної методичної літератури і забезпечення нею суб'єктів виховного процесу, надання їм необхідної допомоги.

2. Визначення та включення до планів роботи з особовим складом на місяць заходів щодо виховання воїнів на військових традиціях. При цьому доцільно передбачити:

проведення у системі бойової та воєнно-ідеологічної підготовки у військовій частині (підрозділі) спеціальних занять із зазначеної проблематики, про що йшлося вище;

аналіз ефективності проведених заходів;

систематичний контроль за проведенням зазначених заходів і занять.

3. Організація цілеспрямованої підготовки командирів (начальників) до процесу виховання особового складу, а саме:

а) формування особистої готовності посадових осіб до виховного процесу, творчого ставлення командирів (начальників) до використання в ньому потенціалу військових традицій, забезпечення адекватного розуміння ними сутності, мети і завдань виховання особового складу на військових традиціях;

б) проведення в системі індивідуальної підготовки циклу спеціальних занять з суб'єктами виховної роботи щодо основ виховання особового складу на військових традиціях з метою:

озброєння їх необхідними теоретичними знаннями;

підвищення рівня знань командирів, фахівців органів по роботі з особовим складом та інших посадових осіб щодо методологічних і методичних засад виховання особового складу на військових традиціях;

надання командирам методичної допомоги з метою формування у них навичок і вмінь використання потенціалу військових традицій в ході проведення виховних заходів (зустрічей з ветеранами війни, збройних сил, учасниками бойових дій; кінолекторіїв, лекцій, бесід, диспутів, "круглих столів", культпоходів і екскурсій та ін.), ефективного використання оптимальних методів і форм психолого-педагогічного впливу на підлеглих;

навчання суб'єктів виховання основам використання технологій педагогічного впливу на воїнів засобами мистецтва (кіно- та відеофільмів, літератури, музики, живопису, скульптури тощо) за допомогою творів, які відображують військові традиції та розкривають їх патріотичний зміст;

вдосконалення навичок і вмінь посадових осіб щодо ефективного використання у процесі виховання особового складу потенціалу військових традицій виховних аспектів військово-соціального середовища, зокрема занять з

бойової та воєнно-ідеологічної підготовки, несення бойового чергування, вартової та внутрішньої служби тощо;

в) організація науково обґрунтованого процесу самовдосконалення (самоосвіти, самовиховання) командирів (начальників).

Для забезпечення цієї діяльності командирам (начальникам) усіх рівнів необхідно створити відповідні умови, а саме:

забезпечити виділення необхідної кількості службового часу для самовдосконалення суб'єктів виховання із зазначеної проблематики;

вжити заходів щодо забезпечення командирів (начальників), інших посадових осіб необхідною методичною літературою;

забезпечити контроль за якісною підготовкою та організацією проведення виховного процесу тощо.

На *другому етапі* (етапі практичного проведення заходів виховання особового складу з використанням військових традицій) має забезпечуватись:

особистий приклад командирів (начальників) щодо дотримання військових традицій, їх взірцевість у поведінці та діяльності;

ефективний вплив виховного процесу на підвищення рівня морально-психологічного стану військових колективів, розвиток творчої ініціативи військовослужбовців, зміцнення військової дисципліни та правопорядку;

особистісно-орієнтоване спрямування процесу виховання особового складу на військових традиціях і суб'єкт-суб'єктні відносини у ньому;

тісний зв'язок військових традицій з усіма аспектами бойової підготовки та повсякденної діяльності військовослужбовців і військових колективів;

раціональне поєднання різноманітних методів і форм використання виховного впливу військових традицій на особовий склад;

високий рівень підготовленості посадових осіб до проведення виховних заходів;

вивчення та поширення передового досвіду кращих командирів у питанні виховання особового складу на військових традиціях;

внесення у процес виховання військовослужбовців елементів творчості, зацікавленості, позитивної емоційної забарвленості;

необхідний рівень методичного та матеріально-технічного забезпечення процесу виховання особового складу;

чітке дотримання планів роботи з особовим складом на всіх рівнях та належний постійний контроль за організацією та проведенням заходів з боку відповідних командирів (начальників) та інших суб'єктів виховання;

систематичний і всебічний аналіз ефективності та результативності проведених заходів, встановлення причин виявлених недоліків та внесення необхідних коректив у виховний процес.

До заходів *третього (заключного) етапу* доцільно віднести:

1. Аналіз ступеня ефективності використання військових традицій у виховному процесі. Цей аналіз доцільно здійснювати на нарадах, підведеннях підсумків і заняттях. Особливу увагу слід приділити об'єктивній оцінці:

повноти виконання відповідних планів та ступеня досягнення визначених виховних цілей;

рівня педагогічної майстерності командирів (начальників), офіцерів органів по роботі з особовим складом та інших посадових осіб, володіння ними необхідними знаннями, практичними навичками та вміннями щодо організації та проведення виховання особового складу на військових традиціях;

якості підготовки та проведення у звітному періоді заходів щодо виховання підлеглих на військових традиціях тощо.

2. Вивчення та поширення передового досвіду командирів (начальників), інших посадових осіб, які досягли високих результатів у вихованні особового складу на військових традиціях і виховному процесі в цілому.

3. Аналіз педагогічної діяльності суб'єктів виховання із слабкими показниками і встановлення причин цих недоліків. Надання таким посадовим особам методичної допомоги шляхом проведення з ними інструктивних занять, індивідуальних бесід, а також використання інших форм роботи.

4. Встановлення причин негативних проявів у організації виховання на військових традиціях у військовій частині (підрозділі), визначення шляхів їх усунення та внесення необхідних коректив у виховний процес.

5. Формулювання об'єктивних висновків щодо стану виховання особового складу у військовій частині (підрозділах), розробка та впровадження практичних рекомендацій з питань його поліпшення у майбутньому.

Таким чином, запропоновані підходи спрямовані на забезпечення науково обгрунтованої організації діяльності посадових осіб щодо виховання воїнів на військових традиціях, як важливого напрямку роботи з особовим складом ЗС України. Підтримуючи та розвиваючи все краще, що є у військовому підрозділі (частині), водночас слід рішуче боротися із негативними внутрішньокolleктивними традиціями, які можуть мати місце. Це потребує конкретності в роботі, відмови від шаблону та формалізму, орієнтації вихователів на передові технології педагогічного впливу на особовий склад.

ЛІТЕРАТУРА

1. Патріотичне виховання: теорія та практика реалізації у Збройних Силах України: монографія / Б.З. Якимович та ін.; / за ред. П.П. Ткачука. – Л.: Акад. сухопут. військ, 2012. – 290 с.

2. Система патріотичного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників: монографія / В.І. Мірошніченко. – Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2012. – 376 с.

3. *Шевченко Г.П.* Духовні основи патріотичного виховання: монографія / Г.П. Шевченко, С.С. Рашидова; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Луганськ: Ноулідж, 2012. – 197 с.

4. Система патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізаційних суспільних змін: навч.-метод. посіб. / Бех І.Д. та ін.; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пробл. виховання. – К.: Педагогічна думка, 2011. – 239 с.

А.А. Афанасьев, кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник
Научно-исследовательский центр гуманитарных проблем Вооруженных Сил Украины

ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ ВОСПИТАНИЯ ЛИЧНОГО СОСТАВА ВООРУЖЕННЫХ СИЛ УКРАИНЫ НА ВОЕННЫХ ТРАДИЦИЯХ

В статье обосновываются методические основы воспитания личного состава Вооруженных Сил Украины на военных традициях. Рассмотрены две группы субъектов воспитания: на уровне украинского общества и на уровне Вооруженных Сил Украины. Определен алгоритм деятельности должностных лиц по воспитанию личного состава на военных традициях. Выделены три этапа этой деятельности и раскрыто их содержание. Отмечена необходимость организации специальных занятий с субъектами воспитания по указанной проблематике.

Ключевые слова: военно-патриотическое воспитание, воинские традиции, военнослужащие, Вооруженные Силы Украины, личный состав, воспитание личного состава на военных традициях.

Ph.D. A. Afanasyev, Senior Researcher, Research Center of humanitarian problems of the Armed Forces of Ukraine

FOUNDATIONS OF EDUCATION PERSONNEL STOCK ARMED FORCES OF UKRAINE ON MILITARY TRADITIONS

In the article the methodical bases of education of the Armed Forces of Ukraine in military tradition. We consider two groups of subjects of education: at the level of Ukrainian society, and at the Armed Forces of Ukraine. Defined algorithm operations officials to educate personnel in military tradition. Three stages of this activity and the disclosure of their contents. The necessity of organizing special training sessions with the subjects of the said issues.

Keywords: military-patriotic education, military traditions, soldiers, Armed Forces of Ukraine, personnel, education personnel in military tradition.